

להתפלל עם העבריינים

ומשפיע את על הצדיקים, וכדוגמת הערבה אשר יש בה משהו חבוי, ועל ידי האגודה יוצאות מעלותיה אל הפועל, והיא משייחה ומסדרת את כל האיגוד.

מדוע נצטוונו להוסיף לקטורת את החלבנה שריחה רע?
מדוע יש לצרף לתענית ולתפילה את פושעי ישראל?

נמצא, שלפיכך צייתה התורה לצרף את פושעי ישראל לתעניות הציבור, כיון שבשעה שהציבור כולו שואף להתעלות, מתגלות גם מעלותיהם של

ו"יאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה... ועשית אתה קטורת..."

כ"ל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני קטורת" (כריתות ו ע"ב)

פשוטי העם ופושעיו, וגם מעלות אלו חשבות כדי שתפילת ישראל תעלה השמימה בשלימות, ומשום כך כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית.

ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים... אמר הקב"ה, יוקשרו כולם באגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו, ואם עשיתם כך אותה שעה אני מתעלה."

ברי חז"ל אלו, שבשעה שעם ישראל שרוי בתפילה ובתענית עליהם לצרף את ישעי ישראל, טעונים ביאור, מדוע חשוב צרף את פושעי ישראל לתענית, עד כדי אם לא יעשו כן אין תעניתם חשובה ענית, וכפי שאמרו: "כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית"?

ע"ב
ע"ב

וכעין זה אמרו בבבליא במנחות (כו ע"א): "ארבעה מינין שבלולב... אין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת. וכן ישראל בהרצאה, עד שיהו כולן באגודה אחת". בלזמרה, "כשהן מתענין, אין נענין עד שיהו כולן באגודה אחת - צדיקים ורשעים" (רש"י).

שלימות כלל ישראל

פשטות נראה לבאר, שאם היה עם ישראל קיבוץ של הרבה פרטים ויחידים, אמת היה מקום להעדיף את האיכות, היינו את תענית ותפילת ציבור שומרי מצוות בלבד, על פני הכמות, היינו על פילת הרבים, אף אלו שהינם בעלי עבירה.

מדברי חז"ל אלו מבואר, שצירוף הרשעים נחוץ לכלל ישראל כדי שכל חלקי העם יתעלו על ידו ויזדככו בו, וכפי שאמרו: "יוקשרו כולם באגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו", היינו שאף הרשעים מכפרים על הצדיקים. ואם כן יש להבין, מהו הסיוע ואינו תועלת מביא צירופם של פושעי ישראל לשאר חלקי העם?

אולם כיון שעם ישראל אינו צירוף של פרטים רבים, אלא גוף אחד שלם, אם יחסר אחד מאבריו יהיה הגוף חסר ובעל מום, לכן יש לצרף כל איש ואיש מישראל בלא להתייחס למדרגתו, ואפילו את הפושעים שבהם, כדי שהגוף יהיה שלם ולא יחסר ממנו אפילו אבר אחד."

מעלתו החבויה של כל יהודי

ונראה לבאר ענין זה על פי מה שכתב הר"ן (בדרשותיו, דרוש הראשון) בענין צירוף החלבנה לקטורת, שאף על פי שאין ריחה טוב, מכל מקום בכוחה לחזק את ריחם הטוב של שאר הסממנים, "כי כן הענין בהצטרף עמנו שא לא יפסידו עבודתנו, אבל תהיה בזה יותר שלמה."

ישראל באגודה אחת

אולם הדברים עדיין טעונים ביאור, שכן מדברי חז"ל בכמה מקומות משמע שצירוף הרשעים לתפילה ולתענית לא נועד רק כדי להביא לשלימות העם, אלא שבאופן זה מתעלים כל חלקי העם, וכן אמרו חז"ל (ויקרא רבה פ' ל אית יב) על ארבעת

והביאור בזה הוא, שאף לפושעי ישראל באשר הם שם, ישנן מעלות רבות (כוחות מיוחדים, שכן לכל יהודי יש מעלה המיוחדת רק לו, אולם פעמים שכוחותיו חבויים, ואין הם יוצאים אל הפועל, אלא כאשר הוא מצטרף עם שאר הציבור - שאז כח הציבור מסייע לו לגלות את כוחותיו הנסתרים ולרוממם, ולאחר שמעלותיו המיוחדות יצאו אל הפועל והצטרפו לכלל הציבור, ונעשו אגודה אחת, פועל הדבר

המינים: "מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים... מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים... מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה... מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם

ע"ב

(2)

ריח מעין בית השואבה

כי תשא

אלקים בחכמה ובתבונה וברעת וגו'.

ובברכות (נה.) א"ר יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, כתיב הכא "ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה ובתבונה וברעת" וכתיב התם (משלי ג'יט) "הי בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, בדעתו תהומות נבקעו".

לבאר הענין שבבנין המשכן הוצרכו לצירופי אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, נראה שהנה צרופי א' ב' כסדרן מושגים ע"י שכל האדם שהאותיות כסדרן א' קודם לבי ואח"כ ג' וכן הלאה, ואות א' מספרו אחד ואות ב' הוא שנים שהוא א' עם א' ואות ג' מספרו שלשה שהוא אחד יותר מהב'. והיינו שהקב"ה נתן לנו את תורתו באותיות א' ב' כדי שנוכל ללמוד את התורה מתוך הבנת שכלנו, וכן מצינו בחז"ל (קידושין ל.) לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה, והיינו שהשיגו כל התורה בשכלם כענין המספרים שמוסיפים והולכים בסדר המובן. אבל הקב"ה "לתבונתו אין מספר" (תהילים קמז,ה) שהצירופים דלעילא אינם ע"פ סדר א' ב' כסדרן ואינם בני השגת השכל, כדכתיב (ישעיה מ,כח) "אין חקר לתבונתו", וההשגה בהם אינה אלא הארה ממרום והוא ענין "השגת הנשמה". ולכן בבנין המשכן - שהיה מקום השראת שכינתו יתברך ותחנתו - הוצרכו להשגת הנשמה "ואמלא אותו רוח אלקים", שידע בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ. וגם כל העושים במלאכת המשכן נקראו "חכמי לב" כדכתיב (תצוה כחג) "חכמי לב אשר מלאותיו רוח חכמה" (תשא לאו), "יובלב כל חכם לב נתתי חכמה", שזכו להארה בלבם ולהשגת הנשמה. ובבנין בית המקדש דרשו חז"ל מקרא "ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו" (תרומה

כה,ט), וכן תעשו לדורות (ע"י שבועות טו.), והיינו שלכל עניני המקדש הוצרכו להשגת הנשמה, וכן בבנין דלעתיד. וזהו שאנו אומרים בברכת עבודה "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" שכוונת "חזיון" היינו ראיית הנשמה. ויומתק בזה מתניי (שבת קג.) הכותב שתי אותיות וכו' אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו, עיי"ש, שעל קרשי המשכן לא כתבו אותיות א' ב' אלא רשמו סימן בעלמא, להורות שבבנין המשכן שהוא ענין "השגת הנשמה" לא שייך ענין צורות א' ב' כסדרן שהם ענין "השגת השכל". וכן מצינו במתניי (שקלים פ"ג) בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב עליהן א' ב' ג' רבי ישמעאל אומר יונית כתוב עליהן אלפא ביתא גמא, אשר לכאורה יפלא שבמקום המקודש ביותר ישתמשו בכתב ולשון נבזים, אלא היות שרצו להראות שעניני המקדש הם למעלה מהשגת השכל לא סימנו הקופות במספרי א' ב' ג' המורים על השגת חכמת התורה כסדרן המובן בשכל האדם, ולכן השתמשו בסימנים אחרים.

והנה אף שבאמת עצמיות התורה היא חכמה עליונה שכל אלקי כדכתיב (ישעיה נה,ט) "כי גבהו שמים מארץ כן גבהו וגו' ומחשבתו ממחשבתים", וצירופיה אינן ענין השגת השכל ולכן אין מוקדם ומאוחר בתורה (פסחים ו:), הנה למנוח התורה דווקא ע"י "השגת השכל" שיעמיק ויגיע להבין ולהשכיל בדברי התורה, וכמו שביארנו הפסוק (יתרו יט,כ) "וירד ה' על הר סיני וגו'" שהורדה הכתובה כלפי מעלה היא הורדה לתוך שכל האדם (ע"י בדברינו שמות ג,יג.) והתורה כלולה מהשגת השכל והשגת הנשמה, שסתרי תורה הם שמותיו של הקב"ה (ע"י זוה"ק יתרו פו.) וע"י בהקדמת הרמב"ן לפירוש התורה,

(2)

3

מעין בית השואבה

כי תשא ריט

ובספרי הראשונים. וזה ביאור "פותח את ידך" (תהילים קמה, טז) דייקא, וכן בברכת המזון מתפללים "כי אם לידך", שמה שהקב"ה משפיע מזון לכל בריותיו זהו למעלה מהשגת השכל, שהרי נמצא האחד עני וחברו עשיר וזה מוצא די מחסורו במיעוט ההשתדלות וזה לא יספיק הכנסתו אף בריבוי העבודה. ומרן רש"י הירש זצוק"ל פירש "ומשביע לכל חי רצון" מלשון "רצוי אחיו" (ברכה לג, כד) פ"י חביב ואהוב, שהפרנסה תלויה ברצוי ובמציאת חן, כגון סחורה המוצאת חן בעיני הקונה ישלם תשלומי מיטב בעדה, וכן אם המוכר רצוי, וכן אם העני מוצא חן מקבל נדבה הגונה, וכן המבקש משרה יהיה קבלתו כפי אשר ימצא חן בעיני בעל הבית, ועל כן יש אשר "לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עושר" (קהלת ט, יא) שתלוי כפי החן שנמשך עליהם. והנה החן מתת אלקים היא (ע"י ספרי זוטא פרשת נשא "ויחנך" יתן לך חן בעיני בריותיו), וא"כ הצלחת הפרנסה לא יוכלל בהשגת שכל האדם, לע"י שבת קדו. "הקב"ה זן אותך וחן אותך" דהא בהא תליא.

ולעומת זה עצם ההשתדלות לפרנסה שאמרו חז"ל (ברכות לה:): הנהג בהן מנהג דרך ארץ (וע"י חובת הלבבות שער הבטחון פ"ד) קשור דווקא עם הבנת השכל, הן בגוף האומנות והן בחיובי התורה של "וחשב עם קנהו" (בהר כה, נ), ושלא לעבור על איסורי גזל ועושיק ואונאה מוכרח להיות בעל חשבון אמיתי התלוי כולו בשכל והבנה. וא"כ גם בפרנסה יש ב"ה השגות, השגת הנשמה לידע שפרנסתו למעלה מן השכל ותלויה כפי אשר יגזרו עליו מלמעלה, וגם ענין ההשתדלות שהוא גדר השגת השכל, ולכן אומרים מזמור תהלה לדוד - דאית ביה תרתי - ג' פעמים בכל יום להודות על ענין הפרנסה שכולל א'

ותלויים בהשגת הנשמה, אבל הנגלות לנו ולבנינו לעסוק בדברי תורה בהבנת שכלנו. ועל כן מזמור דתמניא אפי (תהילים קי"ט) שכולו יביע אומר בשבח לימוד התורה הוא מסודר בא' ב' כסדרן, וכן מזמור אשת חיל (משלי לא) שדרשו חז"ל על התורה (ע"י ילקוט שם) מסודר בא' ב' כסדרן, ללמדנו שעיקר לימוד התורה הוא דווקא בהשגת השכל.

ויש רמז לזה בענין ספירת העומר, שהנה עד מתן תורה הורגלו בני ישראל להנהגה נסית, המכות הגדולות והאותות והמופתים וליציאת מצרים וקריעת ים סוף, וא"כ לא יכירו שבענינים רוחניים יש גם השגת השכל, ואדרבה עיקר חינוך לימוד התורה הוא דווקא בשקלא וטריא ובהבנה שכלית. ולכן מאוד מתאים להקדים ספירת העומר - ענין מספרים כסדרן - להכין הדרך למתן תורה ששייך עבודת הי"ת בהשגת השכל.

ובזה יאירו לנו דברי חז"ל (ברכות ד:): א"ר אלעזר א"ר אבינא כל האומר תהלה לדוד (תהילים קמה) בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא, מאי טעמא אילימא משום דאיתא בא' ב' נימא אשרי תמימי דרך (שם קיט) דאיתא בתמניא אפינן, אלא משום דאית ביה פותח את ידך נימא הלל הגדול (שם קלו) דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר, אלא משום דאית ביה תרתי. וצריך ביאור שייכות של א' ב' לענין שבח של הכנת מזון לכל חי, וגם מאי גודל המעליותא בזה שעל ידה יזכה לחיי העולם הבא.

ונראה שהנה ענין הפרנסה הוא השפעה אלקית ואינו מושג עם השכל, ע"י בפסחים קיח. קשים מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה דאילו בגאולה כתיב (ויחי מח, טז) "המלאך הגואל אותי" ואילו במזונות כתיב (שם מח, טו) "האלקים הרועה אתי מעודי עד היום הזה", והדברים מפורסמים בדברי חז"ל

3

שמרו בני ישראל את השבת וגו' (ל"א מו)
השבת היא לב היהדות, ומכל משמר נצור לכך כתיב. יש כמה

for (5)
ח"פ

pe (4)

רופאים מטפלים בתולה אחד, הסובל מכמה מחלות, וכל מומחה מבקר את אותו האבר שעליו איתמחי ביותר. ה' שם רופא אחד מומחה במחלות הלב. פנה אל הרופאים ואמר להם, עד שאתם משתדלים להמציא מזור ותרופה ליתר האברים שאין הנשמה תלוי בהם, הרשו לי להפנות תשומת לבכם ללב החולה, איך לרפאותו, כי מבלעדו הלב לשוא כל עמלכם.

מבלי שבת אין יהדות. שתיים עשרה פעמים נשנה ענין השבת בתורה"ק, כל הנביאים הוכיחו על השבת. לא מצינו שום עונש שנענש החוטא ע"י הקב"ה בעצמו, רק אצל שבת ומגדף.

כימי עזרא היו ראויין ישראל להעשות להם גם, ככימי יהושע בן נון, אלא שגם החטא. וחטאם ה' ששלש מאות איש נשאו נשים נכריות ועבר זמן של יותר משלשים שנה עד שבאו לכלל ממשלה קטנה ברשיון מלכי פרס. כשביל מה? כשביל ששלש מאות איש נשאו נשים נכריות. והגע בעצמך, שלש מאות איש מבין ארבעים אלף, איזה אחוז הוא זה? והקולר ה' תלוי בצואר כל ישראל. ומעתה צא וחשוב את מספרם של מהללי שבת בינינו, שיעלה להרכה יותר מאחד אחוז, עאכ"כ שחמה מעכבים את גאולת ישראל.

אם חסר להאדם איזה אבר, עדיין חיותו אינו נפסק, יכול הוא להתקיים בעל מום ג"כ, משא"כ אם חסר לו הראש, אז כל האברים אינם שוים כלום והוא לקברות יובל. כן הדבר בעניננו, אם חסרה לו לאדם איון מצוה נפסק הכח החיוני מאחד האברים של האדם, אבל עדיין הוא בכלל איש ישראל. משא"כ אם חסר לו יום השבת אז יצא לגמרי מכלל איש ישראל וכאין ואפס נחשב.

וכשנהקור על סבת הדבר, מדוע הופקר העון הנורא הזה כ"כ, נמצא כי אחת הסבות היא, שהוצר מטעה את האדם, שאם ישבות ביום הש"ק יחסר לו פדיון ופרנסת היום ההוא. וכאמת מעות גדולה היא, דלהיפך, בזכות שמירת שבת באה ברכה לתוך עסקו ופרנסתו של האדם, ונתמלא לו מה שהפסיד ע"י שמירת הש"ק, וכמו שמצינו במן, שאותם שיצאו ביום השבת ללקוט לא מצאו מאומה, ורק מי ששמע בקול ד' נתן לו השו"ת ביום הששי מן גם על הש"ק, ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, והכל להראות שד' הוא שנתן השבת וממנו לא תצא שום רעה בו.

בי כסדרן המורה על השגת השכל, ופסוק "פותח את ידך" המלמדנו שהכל ביד הקב"ה, ועלינו לעבוד את הייית בשילוב בי ההשגות. ויש לפרש בזה אמרם ז"ל (שבת לא.) בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, שתיבת אמונה כוללת אמונה בהקב"ה שהוא הזן ומפרנס, וגם ענין נאמנות בהעסקים שבין האדם לחברו בהן צדק ואיפה שלמה וצדק, ויחדיו יהיו תמים לעבודת הקב"ה. ושני הפירושים כאחד אמת.

(ב) ובהיותו בווארשא הזמין לאספה את הסוכנים המובילים בעגלות משא סחורות מהמחסנים לחנונים ומחללים את השבת בפומבי, והוכיחם ע"ז ואמר.

ידוע לכל, כששני צדדים נלחמים במלחמה וממלאים השדה חללים ונפצעים. מפסיקים את היריות לשעה קלה בשביל לסדר את הפצועים בבתי החולים ולקבור את ההרוגים לבל יהיו למאכל לעוף השמים ולחיתו יער. וכן היו נוהגים: מי שנפצע בידיו או ברגליו ואפילו בעינו, ורק אם יש תרופה למחלתו, מניחים אותו בעגלה ע"מ להובילו לביתו, ויש שעושים לו נתוח וחיתכים את היד או את הרגל, ובלבד שישאר בחיים, אולם מי שמוצאים אותו פצוע בראשו וזוהו רצוף דם שותת מקדקדו, משליכים אותו עם ההרוגים לקבורה, מאחר שאין תרופה למכתו. אם לא שיסירו את ראשו ממנו.

כן הדבר עם השבת. בתורתנו הק' ישנן כמה מיני עברות. יש מי שעובר על מצות עשה, ויש לך אדם שעובר על הלאו, עברות חמורות הן, אבל אין הנשמה תלוי בהם. אמנם עברה של חלול שבת בפרהסיא ששקולה כע"ז, זהו כמו פצע וחבורת מות בראש, וסיים באידיש: "מיט אלע הרוגים אין גרוב אריין!" ע"כ מייעץ אני לכם שתפסיקו את הובלת הסחורות קודם שקיעת החמה, ותתברכו בברכת השבת, כמה שנאמר ויברך א' את יום השביעי.

הוא ה' אומר: כשמצליחים להשפיע על יהודי שיסגור חנותו ביום ששי עם חשכה, הרי זכות גדולה היא זו, עליו עתידה בת קול שתכריזו "מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו". ואלקנה זכה שיצא ממנו שמואל, שהיה שקול כנגד משה ואהרן, הואיל וכל שנה הנה עולה לרגל בדרך אחרת, הכדי שנוכל תמיד להשפיע על אנשים אחרים שיעלו יחד עמו לרגל. אמר הקב"ה בזכות זה שאתה מכריע את בני לכף זכות, הנני נתון לך בן שיכריע לך זכות את כל ישראל.

(4)

יציאת
שם (6)

הרי שחייב כל יהודי להשפיע על חברו שישמור את התורה. קרוב היום שנצטרך לנביאים, או יזכה המזכה את הרבים שבנו יהיה נביא או שמא הוא עצמו יעלה למדרגה זו.

(7) פס

בגאולת מצרים זכו יהודים תוך ארבעים יום להתרומם ממצב של הונטר ולבנים, ולהיות נביאים. אנו מוצאים שבבחירת שבועים הזקנים היה לשבט שלם תרעומת על שלא בחרו מקרבו נביאים. בנוגע לזמן ביאת המשיח (עקבתא דמשיחא) נאמר: "וצרפתיים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב" צריך לשייג צרוף אחר צרוף ובחינה אחר בחינה. ומוזה יתברר עד כמה כל יהודי דבוק בדי ובתורתו.

(8) אמת ויירי

מצינו שחפץ המקום לכלותם בשביל חילול השבת, והלוא לא מצינו חלול שבת אלא במן ובמקושש, ולא מצינו שחפץ המקום לכלותם אלא בעגל ובמרגלים, אבל חלול שבת לא מצינו בהם¹⁷. אבל לפמש"כ ניחא שפיר, דהרי כבר ביארתי כמה פעמים בספר זה¹⁸ דעיקר נסיון השבת הוא הבטחון, ומהאי טעמא בשבת ראשונה כשהיו במרה הראה להם השי"ת שע"י עץ מר נהפכים המים למתוקים, וגם לכן ענה משה לאוכלי המן "אכלוהו היום", והיינו שעליהם לאכול המן מיד כי זהו עיקר השבת להראות שיהיה לנו בטוח בהנהגת השי"ת, ומכיון שעיקר חטא העגל היה החסרון במדת הבטחון, וכן היה חטא המרגלים ג"כ מצד חוסר בטחון וכמו שארז"ל: כי חזק הוא ממנו כביכול וכו', ולכן מכיון שנכשלו ביסוד הבטחון הרי נכשלו בחילול שבת, וכמאמר הנביא יחזקאל, ודו"ק. וע"ע להלן בפסוק י"ט.

ל"ב, א'. קום עשה לנו אלהים גוי' כי זה משה האיש גוי' לא ידענו מה היה לו.

לכאורה הרי זה דבר מתמיה, שזה לא מכבר עמדו ואמרו כולם יחדו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע", ותיכף אומרים "קום עשה לנו אלקים"? וכבר ביארו הקדמונים כי כוונתם היתה ליצור מנהיג ומשפיע, עיין מש"כ הרמב"ן, אבל עדיין תמוה.

אבל באמת נראה דאין אנו יורדים לתוך מצבם. הגע בעצמך: עם גדול בן ששים רבוא אנשים מכן כ' ועד בן ס' ועוד הרבה רבואות של נשים זקנים וטף, מחנה של שלשה מליון בני אדם, וכולם עומדים בלא שום משען לחם ומים במדבר וצמאון אשר איו בו מים, הלוא ארז"ל [עירובין דף מ"א ע"ב]: דקדוקי עניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, וכל שכן בתנאים אלו — הלוא מצב איום הנהו, ומדוע נפלא זאת בעינינו שלא עמדו כנסיון שכזה בה בשעה שכל אחד ידע שהמן יורד עד השתא בזכותו של משה, וכשהראה להם השטן מטתו של משה מי יודע אם יהיה המן למחר ואין שום

(כו) מי לה' אלי: אין הכוונה מי הוא שלא עבד עבודת כוכבים, שהרי רוב ישראל לא עבדו עבודת כוכבים¹⁵⁶, אלא מי יודע בעצמו שהוא אך לה' למסור נפשו וכל אשר לו לאהבת ה' וכבודו. כעין שאמרו בבמדבר רבה ריש פרשת מטות (במדבר כב,א) על הא דכתיב (דברים ו,יג) "ואותו תעבוד" — שאתה מפנה עצמך לתורה ולעסוק במצוות, ואין לך עבודה אחרת. פירוש, שאינו עובד את עצמו כלל רק הוא מופרש לה'. ונדרש משה לשאלה זו¹⁵⁷, משום דאע"ג דשלוחי

(9) ה"א ה"ב

שיורי פת בעם כולו, ואין מקום בסמוך לשכור אוכל, והלא מצב הזה על כרחך יעבירם מדעת, וכל אחד מה ישיב לעולליו השואלים לחם ואין, ואי אפשר להמתין עד למחר בשעת סכנה זו, ולפיכך הוכרחו ליצור ממלא מקום משה. ולפיכך כשאמר להם חור להמתין עד למחר הרגוהו, וכן כשאמר אהרן פרקו נזמי הזנב, התפרקו תיכף ונתנו, כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ודו"ק¹⁶.

מצוה אינם נזוקין, אינו אלא במקום שלא שכיחא הזיקא, כידוע¹⁵⁸, וא"כ לא היה משה יכול להכניס את ההורגים בסכנה עצומה כזאת, משום הכי חקר "מי לה' אלי", דזה הכלל דשכיחא הזיקא שאני אינו אלא מי שעושה מצוה כטבע האדם לקוות שכר וגמול אם בעוה"ז אם בעוה"ב, אבל מי שהוא מופרש לה' בלי שום רצון עצמי כלל אינו ראוי לפחד¹⁵⁹ משום דבר אפילו מהזיקא דשכיחא (הרחב דבר: כמו שמוכח מסוגיא בפסחים (ח,ב): דתניא, חור שבין יהודי לארמאי בודק עד

ונמצא לפ"ז שיסוד העגל ויצירתו היה חוסר הבטחון, ונבין כזה דברי הנביא יחזקאל [כ' פי"ג] שאמר: וימרו כי בית ישראל במדבר גוי' ואת שבתותי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם: ואעשה למען שמי לכלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם. ולכאורה היכן

(5)

10

טבעית. ומ"מ יש לדעת כמה מצוה לבדוק, ואמר 'עד מקום שידו מגעת'. אבל ודאי לא כל אדם זוכה לכך, ומכש"כ אם בא אחד לשאול הדין אסור להורות שיבדוק שהרי לא עמדנו על לבו, והוה הוראת פלימו, ואין בזה מחלוקת. והנה שמואל הנביא הגיע למדה גבוהה זו¹⁴¹ משום הכי לא אמר ה' תחילה שיקח עגלת בקר¹⁴², אבל שמואל הרגיש בעצמו שהי' מתעצב באותו ענין על שאול, כידוע, ולא מצא בלבבו שמחה של מצוה שמגיע לאהבת ה' ודביקות, משום הכי שאל כדין והקב"ה השיבו כהלכה - עד כאן הרח"ד. וכן כאן כשרצה משה לעשות זה האופן לצורך השעה, חקר מי הוא שיודע בעצמו שהוא אך לה', אז יכול לבטוח בו שלא יצא מכשול מדבר המסוכן הלז¹⁴².

מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו, פלימו אומר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה. ומפרש הגמרא משום דשכיח הזיקא. וקשה, וכי לית ליה לת"ק הא דשכיחא הזיקא, ואם באמת פליגי אמאי נקבע הלכה כפלימו¹⁴⁰. וגם הרי פלימו מביא ראיה מהא דכתיב בשמואל שאמר "איך אלך ושמע שאול והרגני" (ש"א ט"ז,ב), והשיב לו ה' "עגלת בקר תקח בידיך". אלא ודאי ת"ק מודה במקום דיש סכנה ושכיחא הזיקא. אבל אם יודע האדם בעצמו שמאבד את הרגשותיו במעשה המצוות¹⁴¹, אין לו חשש¹³⁹ מסכנה

11
משיב
דמיא

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לִוּוֹת אֲבָנִים כְּרֵאשֵׁימִים וְכָתַבְתָּ עַל הַלִּוּוֹת אֵת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הֵיוּ עַל הַלִּוּוֹת הָרֵאשֵׁימִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (לד, א)

ובתלמוד (נדרים לח, ע"א): אמר רב חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות. אמר רבי יוחנן אין הקב"ה משרה שכירתו, אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשה.

מקשים העולם, בשלמא אין משרים שכינה אלא על אדם שהוא חכם ועניו, זה מובן. כי אלו מעלות טובות ורוחניות. אבל גיבור ועשיר, איזה מעלות הן שצריכים אותן בשביל להשרות שכינה?

בספר "אומר ולקט" הביא, שביארו זאת דהנה אדם שאין בו לא גבורה ולא עושר, לא חכמה ולא תבונה, אם מתנהג במידת הענוה אין זה מחייב שהוא באמת עניו אמיתי, שהרי אין לו במה להתגאות. מה שאין כן אם יש לו עושר, גבורה וחכמה, ובכל זאת הוא עניו, זה מראה שיש בו את מידת הענוה והקב"ה משרה שכינתו על הענוים.

וזה היה משה רבנו שהתורה מעידה עליו: "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", למרות שהיה עשיר גדול ובעל גבורה, כפי שמצינו שהיכה את המצרי וכו', ובעל חכמה. בכל זאת לא ראה בכל מקום להתגאות ידע שהכל זה מה' יתברך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

מספרים שפעם הגיע חסיד אחד לרבו ואמר שיש לו נסיונות במידת הגאווה, ורוצה עצות כיצד להגיע למידת הענוה. הרב אמר לחסיד שישב לידו בחדר קבלת תהל לאחר כמה דקות נכנס יהודי לחדרו של הרב ובכה לפניו שכתו עומדת להנשא

ואין לו נדוניה בשבילה, הרב פנה לחסיד שישב לידו ואמר לו: תעזור לו בנדוניה. החסיד פנה לרב: מצטער, אני בקושי רב גומר את החודש. לאחר מספר דקות נכנס רבבהלה איזה גביר: כבוד הרב, המניות כעת יורדות בבורסה, מה לעשות היכן להשקיע? איזה סחורות כדאי למכור ומה כדאי לקנות? פנה לגביר ואמר לו: שאל את החסיד שיושב כאן, אך החסיד פטר את עצמו שאינו מבין בענייני כלכלה. לאחר כמה דקות נכנס מישהו לרב עם עוף בידו, ושאל על בעיות של טריפות. הרב אמר לו שישאל את החסיד שלידי, אך החסיד אמר שאינו יודע מה להשיב שלא בקי כל כך בהלכות...

6

ניגש הרב לחסיד ואמר לו: אני לא מבין אותך, על מה יש לך בכלל נסיון של גאון, אינך עשיר ולא מבין בענייני עולם, ואפילו הלכות אתה לא יודע.

12
ע

החכמה היא כשהאדם הוא עשיר, חכם וגיבור, ובכל זאת לא מתגאה. יורד אל העם לשמוע ולהתייחס לכל אחד ואחד, יודע שכל חכמתו ועושרו זה מאת ה' יתברך "כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". אבל מי שאין בו כלום ומתגאה, כבר אמרנו חז"ל (פסחים ק"ג ע"ב): ד' אין הדעת טובלתן ואחד מהם - דל גאה.

עוד ביארו המפרשים את דברי רבי יוחנן, שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור, עשיר, חכם ועניו, וכולן ממש. הכוונה היא למושגים רוחניים - גיבור על דרך "איזהו גיבור הכובש את יצרו". עשיר - "איזהו עשיר השמח בחלקו". חכם - על דרך "איזהו חכם הלומד מכל אדם", כדברי התנא באבות (ד, א). וכולן היו אצל משה.

13
ק"ו

ורבינו הקדוש שחבר המשנה ולמד אותה ברבים וכתובה הכל קימיו כונתו היתה * כדי שלא תשכה תורה מישראל שראה הרשעה מתפשטת בעולם

וישראל מתפורין בגלות, על כן הותר לו לעשות כן משום שנאמר: עת לעשות לה' הפרו תורתך * וכתב וחבר המשנה שהיא תורה שבעל פה, ועל כן קראה משנה לפי שהיא שניה לתורה שבכתב ורובה לשון הקדש צח כתורה שבכתב. ואחרי כן נתמעטה החכמה וקצרו הלבבות ועמדו רבינא ורב אשי וחברו התלמוד שהוא פירוש המשנה, כי לרוב חכמת רבינו הקדוש וחכמת בני דורו היה פירוש התורה אצלם מבורר ופשוט מתוך המשנה, ואצל דורות רבינא ורב אשי היה עמוק וסתום מאד, וזוהו אמרו בתלמוד על המשנה: חסורי מחסרא והכי קתני * שאין הכוונה להיות המשנה חסרה כלל חלילה * אבל הכוונה שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינא ורב אשי פירוש על המשנה והוא התלמוד ובארו ספקות המשנה והאריכו לשונם על לשון המשנה העמוק והסתום. ומה שאמר אתך כלומר בעבורך, כי בזכותו עשה עמהם.

ה' יודע כל חסורי מחסרא שבתלמוד בשיטותיו דלא חסרה כלל בסדר שסידר רבינו הקדוש המתני, ולא

אורחא שחיסר דבר רק דרבי ס"ל כחד תנא דאליבי' סתמה ולא חסר כלל אליבי' וגמ' ס"ל כאידך תנא ואליבי' קאמרה הגמ' חסורי מחסרי וה"ק

15
צ"ע רכ"ן | 3:10

ולוא מסתפינא היה נ"ל... שהיו להן זמירות מיוחדין לכל משנה ומשנה. ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזכרון, מדהיו שונין המשניות על פה אפילו בימי רבי (כרש"י ב"מ לג.) וע"י הניגון נזכר היטב לישנא דמתניתין, באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה. ולכן כמה פעמים בחר התנא ג"כ במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה. ומה"ט לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואצ"ל זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר. ומה"ט אף שהיה חסורי מחסרא הניחוח כך, מדמובן ממילא, דאל"כ יהיה מעשה לסתור, ואם היו מבלבלים המלות יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזכרון, ותשתכח המשנה ח"ו. ובדבר זה יתורץ כמה קושיות ודקדוקים. ושמור זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים פנינים יקרים בשינוי לשון התנא, עכ"פ במקום שלא ידענו טעם אחד נסתפק את עצמנו בטעם זה, שהוא ג"כ אמיתי בעצמו.

7